

NEPSY-INFO

Tietopaketti yleisimmistä
neuropsykiatrisista sairauksista
sekä käytännön vinkkejä Nepsy-
lapsen ja hänen perheensä
kohtaamiseen neuvolassa.

Kiti Kalliomäki, Nina Kemilä
Lapin ammattikorkeakoulu 2017
Terveystieteiden kehittämistehtävä

Autismi

Lapsuusiän autismille on tyypillistä poikkeava kehitys, joka on havaittavissa ennen kolmen vuoden ikää. Autistisella henkilöllä on vaikeuksia katsekontaktin, ilmeiden ja eleiden käyttämisessä. Myös omien ja toisten tunteiden tunnistaminen voi olla vaikeaa. Kielenkehitys voi olla viivästynyttä tai poikkeavaa, usein myös leikki on poikkeavaa saman ikäisiin lapsiin verrattuna. Mielenkiinto rajoittuu usein yhteen tai muutamaan kohteeseen ja rutiinien noudattaminen on erittäin tärkeää. Lapsuusiän autismiin voi liittyä erilaisia pelkotiloja, uni- ja syömishäiriöitä sekä aggressiivista käytöstä. Monilla autismiskirjon häiriön omaavilla lapsilla voi ilmetä eriasteista älyllistä kehitysvammaisuutta ja kognitiiviset taidot vaihtelevat suurestikin eri yksilöiden välillä. Autistisella henkilöllä voi esiintyä myös aisteihin liittyviä erityispiirteitä, yli- ja aliherkkyyksiä.

- ♥ Viive sosiaalisen vuorovaikutuksen, puheen ja leikin kehityksessä
- ♥ Puuttuva katsekontakti
- ♥ Eleiden vähäisyys
- ♥ Omien ja toisten tunteiden tunnistamisen vaikeus
- ♥ Kokemusten kuvailemisen vaikeus
- ♥ Jokeltelun vähäisyys/puuttuminen
- ♥ Omat sanat/ulkoa opitut lauseet
- ♥ Mielikuvitusleikin puuttuminen
- ♥ Lelujen järjesteleminen/tutkiminen
- ♥ Rajoittuneet mielenkiinnon kohteet
- ♥ Rutiinit tärkeitä
- ♥ Toistuvia liikesarjoja

Aspergerin oireyhtymä

Asperger-henkilöllä saattaa esiintyä häiriöitä stressinsietokyvyssä, vuorokausirytmisissä ja muistitoiminnoissa. Käyttäytyminen voi olla kaavamaisista ja hänellä voi olla vaikeuksia ymmärtää toisten tunteita. Hänellä voi olla myös aistiyliherkkyksiä sekä motorista kömpelyyttä. Ulkopuoliselle Asperger näkyy usein katsekontaktin puuttumisena, puheilmiasun tai kehonkielen poikkeavuuksina. Hän voi olla hyvin suorasukainen ja asiakeskeinen ja pyrkii täsmällisyyteen. Hän myös korostaa rehellisyyttä ja tasa-arvoisuutta, ei osaa small-talkia eikä ymmärrä kehonkieltä tai asioiden piilomerkitä. Ajattelu voi olla omaperäistä.

- ♥ Ei johdu kasvatuksesta/huonotapaisuudesta
- ♥ Samankaltaisia piirteitä kuin autismissa
- ♥ Normaali älykkyystaso
- ♥ Voi olla erityistaitoja
- ♥ Motorinen kömpelyys
- ♥ Sosiaalisen vuorovaikutuksen vaikeus

Touretten oireyhtymä

Touretten oireyhtymä kuuluu nykimishäiriöihin, jossa ilmenee tahdosta riippumatonta lihasten nykimistä, jotka alkavat useimmiten 4-7 ikävuoden tienoilla. Lapsella tai nuorella esiintyy tahdosta riippumattomia nykimisiä tai äännähdyksiä (tics). Pahimmillaan oireet ovat murrosiässä. Ne voivat ilmetä eri tavoin pään tai raajojen liikkeinä kuten silmäniskuina, kulmakarvojen kohotteluna, suupielen nykimisenä. Äänet ovat maiskuttelua, naksuttelua, haukahduksia tai tahattomia sanoja, joskus myös kirosanoja tai rivouksia (kopropraksia). Oirekuvaan voi liittyä myös pakkoajatuksia tai toimintoja sekä myös hyperaktiivisuutta tai impulsiivisuutta. Oireet vaihtelevat hyvin lievistä vaikeisiin, invalidisoiviin oireisiin.

Kielenkehityksen erityisvaikeudet

Kielellinen erityisvaikeus (specific language impairment SLI, aiemmin dysfasia) on puheen ja kielen kehityshäiriö, joka esiintyy poikkeavuutena puheen ja kielen tuottamisessa tai ymmärtämisessä ja on useimmiten tunnistettavissa vasta noin neljän vuoden iästä lähtien. Kielenkehityksen erityisvaikeuteen kuuluu kuitenkin normaalitasoinen pyrkimys vuorovaikutukseen. Lievemmat muodot havaitaan usein vasta kouluiässä, mutta vaikeammat muodot ovat havaittavissa jo varhaislapsuudessa: Lapsi ei reagoi tuttuihin nimiin, ei nimeä asioita tai yksinkertaisten ohjeiden noudattaminen on vaikeaa. Kouluiässä SLI:n voi liittyä tunne-elämän häiriöitä, käytöshäiriöitä, keskittymis- ja oppimisvaikeuksia, sosiaalisen vuorovaikutustaidon puutteita sekä vaikeuksia kaverisuhteissa.

- ♥ Nykimisoireet alkavat ennen äännähdyksiä
- ♥ Pään tai raajojen liikkeitä, silmäniskuja, maiskuttelua, murahduksia, tahattomia sanoja, rivouksia (kopropraksia)
- ♥ Voi olla pakkoajatuksia tai toimintoja
- ♥ Pidätely pahentaa oireita
- ♥ Hoitona erilaiset terapiat/lääkehoito/itsetunnon vahvistaminen
- ♥ 90% lapsista muu liitännäishäiriö kuten ADHD tai pakko-oireinen häiriö

- ♥ Puheen/kielen tuottamisen ja/tai ymmärtämisen häiriö
- ♥ Pyrkimys normaaliin vuorovaikutukseen
- ♥ Puutteellinen sanojen oppiminen
- ♥ Puheenkehityksen pysähtyminen, opittujen sanojen unohtaminen
- ♥ Suppea sanavarasto/vaikeus löytää sanoja
- ♥ Epäselvä puhe/puhumattomuus
- ♥ Ei noudata yksinkertaisia ohjeita

Nepsy-lapsi neuvolassa

Uuden tiedon saaminen lapsen neuropsykiatrisista oireyhtymistä on tärkeää ja sen jakaminen kaikille lasta hoitaville tahoille on tärkeää. Eri hoitotahojen tulisi toimia ohjauksessa johdonmukaisesti sekä tukea toisiaan. Kuitenkin tärkeintä hoitavan tahon on tietää missä lapsi tarvitsee apua ja mitkä ovat lapsen vahvuudet. Terveystoimittaja voi asettaa neuvolassa selkeät säännöt, miten eri tilanteissa toimitaan. Lapselle on tarjottava apua, jotta hän voisi ymmärtää syitä ja seurauksia sosiaalisissa vuorovaikutustilanteissa. Ammatillaisen tulee muistaa, että haastavissa tilanteissa on kyseessä tilanne, ei ongelmalapsi tai – nuori.

Vastaanotolla sairaaseen lapseen tulee suhtautua kuten lapsiin yleensä. Vammaisuus on erityispiirre, joka huomioidaan tutkimuksia ja hoitoa suunniteltaessa. Neuvolassa keskitytään terveeseen kehitykseen sekä korostetaan lapsen vahvuuksia ja niitä asioita, joissa hän onnistuu. Lapsella on oikeus normaaliin lapsuuteen, johon neuvolakäynnit kuuluvat.

Vanhempia kuunnellaan ja heidän toiveensa huomioidaan, sillä he ovat oman lapsensa parhaita asiantuntijoita. Neurologisesti sairaiden lasten vanhemmat ovat erityisen herkkiä välinpitämättömyydelle eikä heille saisi muodostua tunnetta, että lasta ei sairautensa vuoksi tutkita tai hoideta huolella. Vanhempien täytyy voida luottaa siihen, että lasta halutaan auttaa ja heitä kunnioitetaan.

Vanhempien väsymykseen tulee suhtautua vakavasti, sillä neurologisesti sairailta lapsilla on suurempi uhka tulla kaltoin kohdelluksi, kuin terveillä lapsilla. Vastaanotolla tulee havainnoida perhettä tarkasti ja tarjota herkästi osastohoitoa. Osastojakson aikana voidaan selvittää muun muassa tilapäishoidon tarvetta, ennen kuin perheen voimavarat loppuvat.

- ♥ Eri hoitotahojen yhteistyö
- ♥ Lapsi ei ole tahallaan hankala/ongelmanuori
- ♥ Nepsy-lapseen suhtaudutaan kuten terveeseen lapseen
- ♥ Vanhemmat ovat erityisen herkkiä välinpitämättömyydelle
- ♥ Vanhemmat ovat oman lapsensa parhaita asiantuntijoita
- ♥ Huomioi vanhempien väsymys
- ♥ Vältä fyysistä kontaktia / katsekontaktia
- ♥ Käytä selkokieltä, hidasta puherytmiä
- ♥ Vastaanotto-tilan häiriöttömyys ja esteettömyys (radio pois päältä, liialliset näköärsykkeet karsitaan)
- ♥ Pyri kontaktiin parhaiten toimivan aistin kautta
- ♥ Kiireettömyys ja miellyttävä ilmapiiri
- ♥ Korosta arkirytmisiä
- ♥ Säännöt auttavat lasta toimimaan

Käytännön ohjeita kohtaamiseen

Ihmisen käsitys ympäröivästä maailmasta muodostuu aistien avulla. Aistien välittämiä kokemuksia pidetään itsestään selvyytenä, mutta aistienelinten puutteet tai keskushermoston toimintaan liittyvät häiriöt voivat aiheuttaa aistipuutoksia. Aistimuksia ei välttämättä synny lainkaan tai sitä tietoa on vaikea ymmärtää.

Vireystila vaikuttaa aistien kokemiseen ja väsyneenä miellyttävätkin ärsykkeet voivat olla epämiellyttäviä. Tieto aistien toiminnasta helpottaa ymmärtämään ihmistä, jolla on haasteita aistitoiminnoissa. Empatiataidot ovat toimivan vuorovaikutuksen perusta. Arkirutiinit ja tutut toimintatavat helpottavat työskentelyä tällaisen henkilön kanssa.

Melu ja sekava ympäristö vaikeuttavat keskittymistä. Henkilö, jolla itsellä ei ole keinoja selviytyä aistitoimintojensa erityisyyden kanssa, tarvitsee apua. Kuulosuojaimet, aurinkolasit, korvatulpat, pimentävät verhot ja saumattomat vaatteet voivat olla avuksi.

Ympäristö tulisi suunnitella aistitoimintojen erilaisten vaatimusten mukaiseksi; kiinnitetään huomioita tilojen muotoiluun ja esteettömyyteen. Keskittymistä häiritsevät aistiärsykkeet on hyvä karsia pois tilanteesta, taustalla soiva radio on hyvä laittaa pois päältä ja huone järjestetään siten, ettei siellä ole liikaa näköärsykeitä.

Aistitiedon hahmottamista ja vuorovaikutusta tukevat miellyttävä ilmapiiri, rauhallinen ympäristö, kiireettömyys, sopiva määrä aistiärsykeitä kerrallaan, pyrkiminen kontaktiin parhaiten toimivan aistin kautta, reaktioiden tarkkaileminen, myönteisten elämysten tarjoaminen, tutun aistielämyksen toistaminen uudelleen, kiinnostuksen kohteiden selvittäminen sekä toiminnan sopiva kesto.

- ♥ Aistien yli- tai aliherkkyys
- ♥ Vireystila
- ♥ Empatia
- ♥ Rutiinit ja tutut toimintatavat

- ♥ Rauhallinen ympäristö
- ♥ Apuvälineet
- ♥ Karistaan aistiärsykeitä
- ♥ Miellyttävä ilmapiiri
- ♥ Kiireettömyys
- ♥ Rauhallinen puherytmi
- ♥ Selkokielliset ohjeet
- ♥ Myönteiset kokemukset

Linkkejä

ADHD oppaat ja ladattavat materiaalit: <http://www.adhd-liitto.fi/oppaat-ja-julkaisut/oppaat-ja-ladattavat-materiaalit>

Aistien kokeminen: <http://www.tampere.fi/liitteet/n/5nmDdsiHG/AISTI.pdf>

Aistiyliherkän lapsen toiminnan tukemiseksi (opas):

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/97877/Mutanen_Ella.pdf?sequence=1

Ajatuksia ADHD/ADD:sta ja nuoren kohtaamisesta, tukemisesta sekä tulevaisuuden rakentamisesta:

http://www.tampere.fi/liitteet/k/68PRzLNwi/osmo_opas.pdf

Ammattihenkilöiden toteuttama kuntoutus: <http://www.tampere.fi/sosiaali-ja-terveyspalvelut/lapsiperheiden-palvelut/lasten-terapiapalvelut/neptunus/selviytymiskeinot.html#ammattihenkiloidentoteuttamakuntoutus>

Dysfasia (Aivoliitto): http://www.aivoliitto.fi/files/605/kielelliset_erityisvaikeudet.pdf

Forsström, N.& Kalliomäki, K. 2017. Neuropsykiatrinen lapsi ja perhe neuvolan asiakkaana. ”Mitä tarvis tehdä?”

Terveydenhoitotyön kehittämistehtävä. Lapin Ammattikorkeakoulu 2017.

Haastavat tilanteet- opas vanhemmille: http://www.sosiaalikallega.fi/hankkeet/tukeva/kolpeneen-pilotti/HAASTAVAT%20TILANTEET-OPAS%20%20VANHEMMILLE_oikoluettu_MM.pdf

Keinoja jumitilanteisiin: http://www.tampere.fi/liitteet/k/6KbelURdO/Keinoja_jumitilanteisiin.pdf

Kemilä, N. 2017. Tietopakettin kuvitus.

Kiukunhallinta:<http://www.tampere.fi/ekstrat/nepsy/kiukunhallinta.html>

Lapsipotilas: <http://www.lapsipotilas.fi/author/johanna/>

Lasten tähden, kirjallisuutta: <http://lastentahden.blogspot.fi/p/kirjallisuutta-paivitetty-31812.html>

Meidän nuorten käsikirja: http://www.tampere.fi/liitteet/m/6KbeO7f2T/MeidanNuorten_Kasikirja.pdf

Nepsykäsikirja: <http://docplayer.fi/670334-Outi-kaljunen-toim-nepsy-kasikirja-tampereen-kaupunki-tietotuotanto-ja-laadunarviointi.html>

Nepsy-lapsiko?<http://www.tampere.fi/liitteet/n/5oc8CR1Xc/nepsylapsiko.pdf>

Neurokognitiiviset erityispiirteet:

http://www.tampere.fi/liitteet/n/5v2kSYS9E/neurokognitiivisten_erityispiirteiden_kuvaukset.pdf

Palkitseva haastava vanhemmuus: http://www.tampere.fi/liitteet/n/62tM43jGW/palkitseva_haastava_vanhemmuus.pdf

Sensorisen integraation häiriö: <http://www.sity.fi/sensorinen-integraatio/hairio/>

Suomen Asperger-yhdistys: <http://www.asy.fi/asperger.html>

Toimiva arki visuaalisin keinoin: http://www.tampere.fi/liitteet/t/6C7lulnOe/Toimiva_arki_visuaalisin_keinoin.pdf

Toiminnan osittaminen (esim. neuvolassa) <http://www.tampere.fi/ekstrat/nepsy/osittaminen.html>

Tourette: <http://www.tourette.fi/tourette2.php>

Vaihtoehtovälitunti:

<http://www.tampere.fi/liitteet/n/62tMANuou/vaihtoehtovalitunti.pdf>